

**GENT GRAN I
MEMÒRIA AL RAIGUER DE MALLORCA:
HISTÒRIES DE VIDA SOBRE INFÀNCIA I
FAMÍLIA EN EL MARC DE LA POSTGUERRA**

Gent gran i memòria al Raiguer de Mallorca: històries de vida sobre infància i família en el marc de la postguerra

Joan Amer i Fernàndez
Jaume Gual i Móra
Arnau Amer i Sastre

Resum

En els darrers anys assistim a l'auge d'una línia d'investigació des dels estudis locals que mostra interès per les històries de vida de la gent gran, protagonistes de la societat preturística i del trànsit d'aquesta a la societat turística actual. L'objectiu del present treball s'emmarca en aquesta línia de recerca, tot recollint la intrahistòria protagonitzada per dones i homes que ara superen els vuitanta anys d'edat. Ens interessen les condicions de la infància i la família en l'etapa de la postguerra i el primer franquisme. La metodologia utilitzada ha estat la història de vida, amb posterior buidatge i anàlisi de contingut de les entrevistes realitzades. Els resultats apunten els principals aspectes que estructuraven els relats dels entrevistats, al voltant de la infància, l'organització familiar de les tasques reproductives i productives, el festeig i matrimoni, la feina i la relació amb el moment històric. Com a conclusió, es destaca la importància de complementar, amb els relats i les intrahistòries de la gent gran, tant les visions de la postguerra des de la ciència històrica com les representacions d'aquella època des dels mitjans de comunicació de massa.

Resumen

En los últimos años asistimos al auge de una línea de investigación desde los estudios locales que muestra interés por las historias de vida de la gente mayor, protagonistas de la sociedad preturística y del tránsito de esta a la sociedad turística actual. El objetivo del presente trabajo se enmarca en esta línea de investigación, recogiendo la intrahistoria protagonizada por mujeres y hombres que ahora superan los ochenta años de edad. Nos interesan las condiciones de la infancia y la familia en la etapa de la posguerra y el primer franquismo. La metodología utilizada ha sido la historia de vida, con posterior vaciado y análisis de contenido de las entrevistas realizadas. Los resultados apuntan los principales aspectos que estructuran los relatos de los entrevistados, alrededor de la infancia, la organización familiar de las tareas reproductivas y productivas, el cortejo y matrimonio, el trabajo y la relación con el momento histórico. Como conclusión, se destaca la importancia de complementar, con los relatos y las intrahistorias de la gente mayor, tanto las visiones de la posguerra desde la ciencia histórica, como las representaciones de aquella época desde los medios de comunicación de masas.

1. Introducció

Els estudis de la vellesa es caracteritzen per la pluralitat de perspectives científiques i d'anàlisi que contribueixen a la recerca. Tant la gerontologia socioeducativa com l'*Anuari de l'envelliment* recullen aquesta dinàmica. És així que estudis centrats en les històries

de vida de la gent gran tenen ple interès i vigència en aquest anuari. L'objectiu general del present capítol és estudiar les condicions de vida de la infància i la família durant la postguerra, a base de recollir narracions sobre la seva vida en aquella època de gent més gran de vuitanta anys a 31 de desembre de 2013. S'ha escollit aquesta franja d'edat per garantir que les persones entrevistades tinguessin ús de raó a l'etapa estudiada. Totes viuen en municipis del Raiguer (Mallorca).

Les històries de vida de la gent gran s'analitzen amb la finalitat d'obtenir dades objectives sobre l'època i sobretot per estudiar com recorden aquella etapa, tot parant esment en les principals fites o els esdeveniments que estructuraven el seu relat. A l'hora d'analitzar les narracions, partim de la perspectiva de la «construcció social de la memòria» (Rovira, 1998), que entén que construïm i recordam les vivències i els fets des del moment present i en funció del moment present.

El present estudi constitueix també una reivindicació de la intrahistòria, de les petites històries quotidianes que s'emmarquen en l'etapa de la postguerra. Es tracta d'històries viscudes, plenes de sentit i complementàries a les interpretacions aportades des de les ciències històriques sobre aquesta etapa. Més enllà de la Guerra Civil, etapa més investigada, aquí fixam la nostra atenció en la immediata postguerra i el primer franquisme.

La recerca que ha emmarcat la redacció d'aquest capítol constitueix en si mateixa un exemple de treball col·laboratiu i de diàleg intergeneracional. Fins a quatre generacions diferents han participat en l'elaboració:

- Les deu persones entrevistades, més grans de vuitanta anys, nascudes a la dècada de 1920 o principis de la dècada de 1930.
- Dos dels tres autors tenen entre 60 i 70 anys i són persones nascudes a la dècada de 1940.
- El tercer autor és una persona de la dècada de 1970.
- Dues alumnes col·laboradores tenen al voltant de vint anys i són nascudes a la dècada de 1990.

A més, en el marc d'un anuari de l'envelliment i la gent gran, dos dels autors del capítol són persones més grans de 65 anys que dediquen part de la seva nova etapa vital (etapa vital que s'estudia en aquest anuari) a aprofundir en una de les seves principals aficions, la investigació etnogràfica i els estudis locals.

Els estudis locals recullen àmplia bibliografia sobre històries de vida de gent gran: en són exemples, entre d'altres, el llibre *Un poble, un temps* (Miralles, 1974), *Sant Joan, un temps* (Costa, 1995), *Converses amb la nostra gent* (Vallbona, 2001), *Gent de Campanet. Veus d'un món perdut* (Ferrà-Ponç, 2003), *Gent de ca nostra. Mancor de la Vall* (Gual, 2010). A Menorca n'és un exemple la feina de Salort i Piris (2012), i a Eivissa, el llibre de Marí (2006). També

les revistes de la premsa forana inclouen entrevistes a persones grans dels seus pobles i fins i tot monogràfics dedicats a recollir el seu testimoni i relat d'èpoques passades. A mig camí entre la sociologia i la història, cal destacar *Memòries d'un segle. Històries de vida* (Ballester, Carbonero, Horrach, Mascaró i Santiago, 1997). I des de la història, tenim el treball de memòria històrica de Dones republicanes (Capellà, 2009).

Des de la Universitat Oberta de Majors es porten a terme tallers d'històries de vida, amb implicació del seu alumnat (Macias i Ballester, 2011). A més, cal destacar la tasca del Consell de Mallorca, a través de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials, amb iniciatives com l'exposició *Caixes d'històries de vida* (2011) o els tallers d'entrenament de memòria desenvolupats en molts municipis de Mallorca.

El capítol s'estructura en diferents parts. En primer lloc, com a context teòric, s'exposen les característiques de la perspectiva de la construcció social de la memòria, en tant que és la perspectiva d'anàlisi que s'adopta. En segon lloc, com a marc històric, s'apunten els principals trets de les famílies de la primera meitat del segle XX a l'Estat espanyol, tot fent referència tant a les característiques del model de família burgesa i les seves ressonàncies en les famílies de procedència pagesa i obrera com al model familiar impulsat des del franquisme (Chacón i Bestard, 2011). En tercer lloc, a l'apartat de metodologia, s'expliquen la tècnica de la història de vida i el disseny del nostre estudi. En quart lloc, a l'apartat de resultats, recollim els principals temes tractats a les entrevistes, il·lustrats amb els passatges més significatius aportats pels protagonistes. A l'últim, en cinquè lloc, a l'apartat de discussió i conclusions, subratllem les principals reflexions al voltant de la forma com es construeix socialment la memòria de la postguerra i sobre el fet que les aportacions dels entrevistats contribueixen a un millor coneixement històric d'aquella etapa.

2. Context teòric i històric

2.1 Context teòric: la construcció social de la memòria

La memòria és una qüestió present, debatuda i discutida, d'interès social i acadèmic. La importància social de la memòria va molt lligada actualment al fenomen del canvi social i tecnològic constant, en tant que la transformació del treball, de les ciutats, de les relacions personals, de la mobilitat o dels paisatges quotidians, entre d'altres, comporta el recurs a la memòria, com a relat del passat i com a reacció contra l'eventual oblit del que es va deixant enrere. Pel que fa a l'interès acadèmic, les disciplines de la neurociència i la psicologia són centrals en l'estudi de la memòria, mentre que aquí, des d'una perspectiva sociològica i històrica es vol fer una aportació complementària, tot col·laborant a un coneixement més pluridisciplinari del fenomen.

Segons Rovira (1998), «fer memòria» comporta donar vida als records, tot parlant d'una experiència del passat des d'un present concret. Quan feim memòria, comprimim, reduïm i simplifiquem records, així com incorporam anacronismes i fragments segmentats. Revisam fets passats perquè tinguin coherència amb el nostre present. Rovira (1998) parla de la construcció social de la memòria, perquè aquesta està mediatitzada per les eines que ens proporciona la societat, com, per exemple, a través de la socialització en un entorn concret (en el cas del nostre estudi, en diferents municipis del Raiguer de Mallorca). Exemples de construcció social de la memòria segons el moment històric els tenim amb el tractament del record de la Guerra Civil durant el franquisme i, més recentment, amb la reivindicació de la «memòria històrica», que comporta la recuperació de l'oblit de tota una part de les víctimes de la guerra, les de la part de la legalitat republicana.

2.2 Context històric: Família i postguerra en el franquisme

A partir del segle XIX i fins ben entrada la dècada dels seixanta del segle XX, s'estén i predomina un model de família conjugal, inspirat en els principis de la família burgesa. Aquest model es fonamenta en tres eixos (Aguado, 2011; Roigé, 2011):

- 1) Un discurs sobre el paper de la dona: dedicada a la bellesa, al sentiment i a l'atenció dels fills. Comporta la reclusió de la dona a l'àmbit domèstic, amb la redefinició de la maternitat i la infància.
- 2) Un nou ideal de matrimoni basat en l'amor.
- 3) Una separació de les esferes de producció, d'una banda, i de reproducció i residència, de l'altra, tot apareixent el concepte de la privacitat i l'àmbit domèstic com a lloc acollidor per descansar del treball remunerat.

Les famílies obreres i del món rural es troben d'entrada lluny d'aquest model, emperò els discursos, reformes socials i accions institucionals impulsen l'expansió del model de família burgesa, que tindrà el seu apogeu en les dècades dels anys cinquanta i seixanta del segle XX (Aguado, 2011; Roigé, 2011). Pel que fa als discursos, cal parlar sobretot dels discursos jurídic, mèdic i religiós/moral. El discurs jurídic és determinat per l'aprovació del Codi Civil el 1889. Aquest codi parteix d'un model de família conjugal amb domini masculí, on l'home ha de protegir la dona i aquesta ha d'obeir l'home i on la dona està a l'interior de la casa i l'home té el paper exterior, i és l'administrador de béns i el representant legal. El discurs mèdic és dissenyat principalment per l'higienisme, que promou la figura de la dona com a responsable de la cohesió familiar a través de l'alimentació sana, la neteja i la cura de la infància. És un discurs que considera també poc recomanable el treball extradomèstic de la muller. El discurs religiós i moral de l'Església catòlica entén que el marit és el cap de família i que la dona s'ha de sotmetre i obeir; mentre que els fills han d'obeir els pares i aquests els han de cuidar, protegir i educar en la virtut.¹

¹ Encíclica Lleó XIII. *Arcanum divinae sapientiae. Carta encíclica sobre la família*. Trobat a Roigé (2011).

Conjuntament amb l'expansió del model de família conjugal, cal parlar també de la ideologia del franquisme en tant que promou la família com a institució social essencial, tot inspirant-se en la doctrina social catòlica, amb els eixos següents (Roigé, 2011):

- 1) Família com a primer vincle del teixit social que per agrupació constitueix l'entitat nacional.
- 2) Foment de la natalitat, no només com una qüestió familiar o moral, sinó com a projecte polític del règim.
- 3) Defensa de la família tradicional: model d'autoritat masculina que relega la dona a un paper de procreació i cura de la llar.
- 4) «Moralitzar» els costums familiars després de la República, amb la derogació o penalització de la coeducació, el matrimoni civil, el divorci i els anticonceptius.

3. Metodologia

Les històries de vida

El present capítol utilitza la tècnica de les històries de vida, tècnica que subratlla la importància dels elements subjectius a la societat (Ballester et al., 1997). Macias i Ballester (2011: 531) les defineixen així:

Són les històries de persones que ens ajuden a reconstruir, a saber què ha passat, quines situacions varen viure en un temps en què nosaltres no hi érem, però en què els narradors en varen ser protagonistes de primera mà.

Pel que fa al tipus d'entrevista, es porta a terme una entrevista semiestructurada, tot seguint el criteri de Bourdieu (1999) d'una escolta activa i metòdica.

Població d'estudi

La població d'estudi són sis dones i quatre homes, d'una edat mitjana de 87,1 anys. El criteri d'inclusió era ser més gran de vuitanta anys i resident a la comarca del Raiguer. El criteri d'exclusió era no comptar amb les persones que eventualment tinguessin les capacitats memorístiques o de dicció afectades severament.

Taula 1 | *Població d'estudi*

	Naixement	Poble on resideix	Feina que va tenir	Feina dels seus pares
Entrevistat 1	1929	Selva	Sabater	Amitgers i carboners
Entrevistat 2	1927	Mancor	Sabater, comercial i empresari sabata	Sabater i saig / jornalera
Entrevistada 3	1925	Inca	Pagesa	Pagesos
Entrevistada 4	1922	Lloseta	Jornalera i cosidora	Sabater/cosidora

	Naixement	Poble on resideix	Feina que va tenir	Feina dels seus pares
Entrevistat 5	1924	Búger	Pagès i sabater	Jornalers
Entrevistada 6	1924	Campanet	Secretària	Taller espardenyes
Entrevistada 7	1930	Sa Cabaneta	Amitgera	Picapedrer / mestressa de casa
Entrevistat 8	1932	Caimari	Amitger / Amo de possessió	Carboners
Entrevistada 9	1918	Alaró	Sabatera	Sabater/mestressa de casa
Entrevistada 10	1928	Alaró	Botiguera	Sabater/botiguera

Instrument

Per recollir la informació s'ha utilitzat un guió d'entrevista dissenyat específicament per a aquest estudi i que recollia els ítems següents:

- Família. Dinàmica familiar i organització econòmica. Relacions intrafamiliars.
- Escola. Anys de permanència. Mètode educatiu. Motiu d'abandonament estudis.
- Amistats infantils i jocs.
- Educació moral i religiosa. Catequesi i primera comunió.
- Primera feina i successives.
- Servei militar (en el cas dels homes).
- Festeig/noces/matrimoni.
- Relacions amb el moment històric.
- Valoració global. Comparació abans i ara.

Procediment

Una vegada elaborat l'instrument definitiu per a la recollida de la informació, ens posarem en contacte amb les persones grans per fer les entrevistes i explicar-los la finalitat de l'estudi i la rellevància de la seva participació; també els indicarem que les seves aportacions serien anònimes. Les entrevistes tenien lloc a ca les persones entrevistades, sovint amb la presència de la persona medidora que ens havia portat fins a l'entrevistat, com un element de confiança tractant-se de gent gran.

Anàlisi de les informacions

Per aconseguir els objectius plantejats, la proposta metodològica utilitzada és qualitativa. La informació recollida a través de l'entrevista semiestructurada es categoritza a partir dels temes que apareixen a les respostes dels protagonistes entrevistats. Les preguntes del guió de l'entrevista estructuren les categories prèvies, mentre que les informacions que anaven més enllà de les preguntes plantejades al guió es recullen com a categories emergents. Per al buidatge, es classifica el contingut de les transcripcions de les entrevistes, començant amb uns ítems principals i continuant amb uns ítems més específics.

4. Resultats

En aquest apartat es recullen les principals idees aparegudes a les històries de vida i s'il·lustren amb fragments de les entrevistes. A l'hora d'estructurar la informació hem tingut en compte els principals blocs de les entrevistes: infància i família d'origen, escola, religió, feina, matrimoni i família de destinació, i a l'últim, una valoració global.

Pel que fa a la infància i la família d'origen, es demanava per l'organització dintre de la família per al treball productiu i reproductiu. En el treball reproductiu, a més de la mare, eren molt importants les filles en la tasca de cura de la casa i d'eventuals germans petits:

E3: Érem dues germanes, perquè s'altra era petita, i una feia dissabte i s'altra feia es dinar.

E4: Sa germana major era sa que es cuidava de sa cuina, i sempre deia: «Bon Jesús, si he de ser com mumare, no m'envieu homo.» Sa germana major de ben prest s'hagué de posar a fer es menjar i mumare els dilluns tenia una dona per rentar o si havien d'emblanquinar, perquè amb tots ets al·lots no tenia temps.

E7: Si havia d'anar a jugar m'enduia a n'Arnau [el germà petit], el sèiem en terra devora noltros, l'havia de vetllar, l'havia de tenir.

També es destaca el paper de la mare en l'organització econòmica i de subsistència del nucli familiar, així com el seu rol de suport educatiu:

Entrevistador: Amb tants de germans, devíeu fer ses sopes primes...

E9: No mos faltava res. Mumare era molt manyosa i ho feia tot a sa família.

E1: Per això, encara que tenia moltes feines a sa casa, sempre que podia, m'asseia devora ella i m'ensenyava a llegir mentre feia ses feines de casa; volia que quan anàs a s'escola, en es sis anys, ja sabés llegir bé.

Pel que fa a la feina dels pares dels entrevistats, bona part desenvolupaven tasques agrícoles, mentre que alguns dels homes entrevistats, fills de pagesos, passen a treballar al sector de la sabata:

E1: Feien carbó a Lluc, a ca s'Amitger. Quan s'acabava s'època des carbó, mon pare llavors feia d'exsecallador, empeltador i totes ses feines des camp. Jo, encara que vaig ser sabater, també he sabut fer feina al camp perquè mon pare me'n va ensenyar.

E8: Mon pare carboner i collidor d'olives i això, i mumare ses feines de la casa i feina pes camp. Lo que hi havia llavors.

Entrevistador: Quines feines hi havia pes camp?

E8: Començant cavar favar, fer herba en es blat, segar favar. Llavors sembràvem faves o blat i tot se feia «a mano».

En altres casos, els pares treballaven ja en la sabata:

E4: Mon pare feia de sabater a Lloseta i mumare de cosidora de roba d'home i de dona. Mon pare feia de sabater de sabata fina a casa per a un taller del poble de davant can Garriga. Li duïen es retalls i ell segut a una cadira feia es fils... I mumare feia de sastre també a casa.

Entrevistador: Es vostre pare, quina feina feia?

E9: Era sabater i feia feina a ca nostra; duia sa feina de can Beia, que era una fàbrica que hi havia a Alaró, però sa feina la feia a ca nostra. Sabia fer sa sabata completa, la començava i l'acabava.

Pel que fa a l'escola, es preguntava pels records i el mètode educatiu. Es recullen diferències molt importants en funció del gènere:

E1: Vaig anar a escola fins als tretze anys. Però sempre estàvem a disposició de ses feines de mon pare. Si hi havia oliva, a collir oliva. Ens havien de menester tres dies per fer feina al camp..., ja deixàvem s'escola. Es mestres no hi posaven cap pega, ja ho sabien.

E2: En Cavaller es preocupava molt; passava llista, i es que no hi era, ell enviava un al-lot a cercar-lo, i si era un que faltava molt, hi anava ell personalment a ca seva a demanar explicacions a sa família. Era molt exigent, però ensenyava i aprenies molt.

Entrevistador: A s'escola, però, hi havia molt de càstig, molta de disciplina?

E8: Si feies bonda, jo, sa veritat, sempre he procurat fer bonda, però n'hi havia que sempre seguit estaven agenollats, i palo i verga. Se pegava molt, llavors.

Entrevistadora: I com era anar a classe a ca ses monges, què vos ensenyaven?

E7: Res, un poc a escriure i es rosari cada dia i Salve Regina, i res, res... I s'horabaixa passàvem es rosari i mos ensenyaven de fer randa i a brodar.

Entrevistador: Vàreu anar a escola de petita?

E9: Sí. Jo era sa petita de sa casa i vaig poder anar a escola; vaig anar a ca ses monges. Es matí llegíem i escrivíem, es capvespre fèiem «labor», i jo, en lloc de fer «labor», guardava sa neboda.

A les entrevistes també surt el motiu d'abandó dels estudis:

E7: Ah, perquè ja te dic, llavors havia de guardar es germà i perquè mumare tenia sa petita i havia de guardar es germà i ja no vaig anar a escola pus.

E2: Llavors jo veia que ses meves germanes anaven a fer feina i mumare anava a collir oliva, no podia seguir estudiant i no aportar res a sa família, ho vaig deixar molt a pesar de don Arnau.

Un altre aspecte pel qual es demanava a les entrevistades eren els jocs infantils (Duran, 1994), i aquí també cal distingir les respostes en funció del gènere. Pel que fa a les dones:

E3: A corda, a botar, a «fixo». No hi havia pepes, de vegades de pedaç en feien amb una canya i un tros de pedaç. I ets al-lots amb un cèrcol passejar i...

E4: Record que jugàvem a «rueda la rueda»: es posaven totes en cercle i una es col·locava al mig i cantaven una cançó que deia: «Dime, niña, por qué lloras que estás arrodillada aquí. Porque mi madre no está y la estoy esperando», i després es posava un mocador als ulls a sa d'enmig, s'aixecava i havia d'agafar-ne una.

E6: A què jugàveu?

Mos enfilàvem a n'és arbres, hi havia murteres, jugàvem a cases, jo sempre volia ser sa botiguera, i componíem pedretes i cosetes així, i llavors hi havia ullastres i alzines a sa vorera, i fèiem com una cova i mos hi amagàvem, i llavors una se casava i li fèiem un «manto».

E9: Jugàvem a «caso». Amb un guix dibuixàvem en terra uns quadres i unes retxes i a peu coix, anàvem passant es quadre i retxes. També jugàvem molt a botar amb una corda.

Pel que fa als homes:

E1: Jugàvem a bolles, que eren de test. Fèiem també guerres de cavalls, mos dúiem a mè i jugàvem a tomar-nos a terra. Teníem també cèrcols, n'hi havia d'acer amb una maneta, altres que eren de pneumàtic que els havien serrat i amb un garrot el feies córrer. Jugàvem a banya, a es clotet, a veure qui tomava a s'altre. Tenir una bicicleta, jo no sé qui pogués tenir una bicicleta, ningú no en tenia.

Pel que fa a la religió, es fa especial èmfasi en la catequesi i en la comunió:

E7: Unes doctrines, que diuen, i cada dia havíem de saber una oració. Parenostre, totes ses avemaries...

Entrevistadora: I la vostra comunió com la celebràreu? Què vàreu fer?

E7: Vàrem anar a missa a peu i després férem xocolata i ensaïmades per berenar.

E4: Sa comunió en aquella època es feia en dia fener, es pares treballaven i sa germana que era sa padrina jove me va acompanyar fins l'Església. Es refresc fou un tassó de llet, xocolata o cafè amb una ensaïmada.

En algunes entrevistes també es fa esment del poder dels capellans a l'època:

E1: Es rector era l'amo des poble; ell comandava, juntament amb so manescal.

E2: Sí, en aquell temps es capellans comandaven...

Pel que fa a la feina, a les entrevistes s'apunten les feines al llarg de la vida i les respectives transicions:

E3: Vàrem posar casa al carrer París, però es meus sogres necessitaven es meu home per fer feina. Anàvem i veníem, fèiem feina amb sos sogres.

Entrevistador: Feina defora es camp no n'heu feta mai, ni un taller ni sabates a ca vostra...?

E3: No, no, no... tocar terra i sol i aigua. No ho saben es joves d'avui en dia lo que era. Tot lo dia a cavar, de quan sortia el sol fins que se ponía...

E2: Sí. Vaig començar a fer feina, me vaig posar a fer de sabater.

Entrevistador: Quan muntàreu sa fàbrica i com vos va anar?

E2: Noltros vàrem començar es taller l'any 1957 i érem quatre socis, vàrem ser es primers que començàrem a Mancor [...]. Després, degut a què mos va anar bé sa feina, compràrem tres solars i hi posàrem sa fàbrica.

E4: Als 14 anys anava a collir ametlles, garroves, a vermar i a collir olives a sa finca d'Aumadrà i a s'Estorell. Mos aixecàvem a les 6 del matí i hi anàvem a peu.

E4: De feina de més major cosia com mumare, que va morir quan jo tenia 22 anys. Però jo vaig seguir cosint amb una cosina meva que estava al Forn Nou, anàvem a ca sa cosina, que feia es calçons, i jo, ses camies.

E6: Després de Solleric vaig anar a una fàbrica d'espardenyes, que això no ho vaig deixar mai, a temporadetes a ca nostra en fèiem.

Pel que fa al festeig i al matrimoni, els entrevistats comenten com eren els seus casos:

Entrevistador: Com vares conèixer la que seria la teva esposa?

E1: Jo ja la coneixia de vista i m'agradava sa seva manera de ser. Es meu germà festejava un poquet més avall. Un vespre vaig anar as cine i va ser quan començàrem ses relacions. Vàrem festejar tres anys i llavors mos casàrem.

Entrevistador: Vares festejar molt de temps?

E2: No. perquè jo ja era granat. Em va costar un poc aconseguir sa meva dona. Llavors s'usava demanar entrada.

Entrevistador: Com vàreu conèixer es vostre home?

E3: Estava veïnat d'allà baix i mos vèiem molt, i com que es diumenges anàvem a fer una volta pes camp amb ses amigues, i mos vàrem conèixer així.

Entrevistador: Com varen ser ses nocces?

E3: No com ara que fan aquests «banquetes», vàrem anar a Fonda España i vàrem fer xocolata i ensaïmada, llavors s'usava així.

E10: Vaig festejar devers set anys. Es meu home també era d'Alaró, i el vaig conèixer perquè passava per davant ca nostra.

Quan es casaven feien un refresc?

E10: Sí, quan jo em vaig casar ja feien «xocolate» i ensaïmades.

Pel que fa a les relacions amb el moment històric, és important saber quina edat tenien els entrevistats en relació amb distints esdeveniments (vegeu Taula 2):

Taula 2 | *Edat dels entrevistats en diferents moments històrics*

	Naixement	Edat a l'inici de la Guerra Civil (1936)	Edat en acabar la Segona Guerra Mundial (1945)	Edat en el moment de la mort de Franco (1975)
Entrevistat 1	1929	7	16	46
Entrevistat 2	1927	9	18	48
Entrevistada 3	1925	11	20	50
Entrevistada 4	1922	14	23	53
Entrevistat 5	1924	12	21	51
Entrevistada 6	1924	12	21	51
Entrevistada 7	1930	6	15	45
Entrevistat 8	1932	4	13	43
Entrevistada 9	1918	18	27	57
Entrevistada 10	1928	8	17	47

A les entrevistes es recullen informacions sobre l'economia de la postguerra, en especial en relació amb el racionament:

Entrevistador: De s'estraperlo recordau res?

E3: Jo sé de gent què en feia, però noltros no en vàrem fer mai. Havies d'estar alerta perquè no és com ara, havies de declarar tot lo que tenies. Si deies que collies deu quarteres de blat, te deien que només en podies tenir cinc, que t'havien de bastar per menjar, i ses altres les havies d'entregar.

E4: Hi havia molt poc menjar i venien farina de blat de moro i amb això feien uns panets.

Entrevistador: I des racionament què recordau? Ses cartilles...

E5: Sí, mos donaven de racionament pa que no era menjador.

Entrevistador: De què era es pa? De blat de les Índies?

E5: Jo què sé, de tota classe de porqueries i molt de segó.

Entrevistador: Recordau algun esdeveniment de sa Fiscalia de Taxes?

E9: Sí, venien i inspeccionaven sobretot ets aliments, farina, blat, oli, etc. Moltes vegades, quan sa fiscalia venia en es poble, mos avisàvem uns a altres. Amb freqüència posaven multes.

Entrevistador: També vàreu conèixer ses cartilles de racionament?

E10: Sí, jo a sa botiga venien amb sa cartilla, cada clienta en tenia una, i hi anotava sa quantitat que s'enduien, sobretot de farina i de sucre.

E1: Es poblers per s'oli anaven «locos», perquè no en tenien. Què fèiem noltros? Amb so carro, amb bicicleta, a peu inclús, sempre d'amagat, anàvem a sa Pobla, deixàvem s'oli i veniem carregats d'arròs, patates, mongetes; per això no vàrem patir mai.

Com a valoració final, els demanàvem una comparació entre la vida d'abans i la d'ara:

E2: Es canvi ha estat molt gros. Es joves d'avui no ho comprenen. Per exemple, fent feina tota sa setmana, incloent-hi es divendres fins a dissabte a migdia, no guanyàvem un euro.

E3: Comoditats n'hi ha moltes, perquè llavors ho havies de rentar tot i ara tens una «lavadora», hi ha molts d'«adelantos», llavors no hi eren. Ara es joves d'un estiu a s'altre tiren sa roba, no la poden dur de nou, llavors això no hi era. Havies d'estar més alerta, era una altra vida.

E6: No voleu censura, voleu llibertat i sa llibertat espenya tot, llibertat d'una cosa moderada, però es llibertinatge lo que hi ha en el món. Ses bones costums se perden, se perden es valors principals.

E7: Llavors era massa estret i ara és massa ample. Ara hi ha massa llibertat i abans menys. Trob que hi hauria d'haver una cosa mitja.

5. Discussió i conclusions

En aquest apartat comparam el marc teòric i històric amb els resultats de les històries de vida. A les entrevistes trobam que les preguntes realitzades són sobre temes cabdals de la vida dels entrevistats i vénen a ser uns politxons de la memòria, tot fent de pals de pallar que estructurèn els records en els relats de les seves biografies vitals (Rovira, 1998). A més, el relat dels entrevistats està influenciat per l'estructura social i política del present, en tant que ens determina com recordam el passat.

Amb referència als records de la família d'origen, molt en consonància amb l'època històrica, als relats surten unes mares al càrrec del treball reproductiu i de cura de la casa, amb eventuais eixides al treball extradomèstic. Per a la cura de la família i la casa, sovint tenen el suport de les filles. Pel que fa als pares, són els principals responsables, en la majoria dels casos, de l'economia productiva o aportació monetària a l'economia familiar, però sovint amb aportacions en forma de treball per part de la resta de membres. La majoria de les famílies d'origen dels entrevistats són nombroses.

En relació amb els records de l'escola, les narracions dels protagonistes assenyalen diferències de gènere. Pel que fa a la permanència a la institució escolar, aquesta era una mica menor en el cas dels nins, que se n'absentaven per donar suport a les feines agrícoles familiars. Les dones apunten les activitats que feien a «costura» en escoles de monges. En conjunt, es detecta un reconeixement de la figura dels mestres. Els jocs i les amistats reben també especial atenció.

Quant a la formació religiosa, important per l'època estudiada, ocupa un lloc rellevant la comunió, especialment en el vessant festiu, i es dona la coincidència en tots els casos que se celebrava modestament amb xocolata i ensaïmada. A les entrevistes també s'esmenta la centralitat social dels capellans.

Amb referència al món laboral, les característiques socioeconòmiques dels municipis del Raiguer queden recollides amb la presència de trajectòries en el món de la sabata, a més de les esperades del món agrícola. Uns quants dels sabaters entrevistats passen de treballar en tallers de ca seva a treballar en fàbriques durant la dècada dels cinquanta. En el cas de les dones, les trajectòries laborals apareixen conjuntament amb el treball no remunerat de cura de la família i la llar. Els seus treballs extradomèstics són en tallers a casa o en tasques agrícoles. En el cas de l'agricultura, algunes entrevistades treballen a la propietat familiar o de la família política, d'altres fan d'amitgeres conjuntament amb el marit, i moltes han fet eventualment de colidores a grans possessions.

En relació amb el festeig i el matrimoni, l'aportació de records era potser més escassa, i es manifesta una certa resistència o pudor a parlar-ne, lligat tal vegada al fet de no conèixer personalment els entrevistadors. Tal vegada les dones entrevistades fan qualche aportació més, comparat amb els homes. Cal tenir present que un aspecte que condiciona la configuració de les famílies són les característiques del festeig. Com apunta Roigé (2011), la separació en la vida social entre homes i dones de la mateixa cohort generacional incidia en la formació de les parelles. Les ocasions per a les trobades entre gèneres solien ser els passeigs dels diumenges i els balls de les festes populars. A més, per iniciar el festeig, calia l'autorització dels pares de la núvia i l'acord entre els pares respectius. El sacerdot té un paper important en les històries matrimonials també durant la primera meitat del segle XX, ja que hi fa de mediador, conseller matrimonial i confident (Roigé, 2011).

A les entrevistes surt que el temps de festeig estava controlat i que es feia amb la supervisió d'una persona de confiança.

A l'últim, amb referència al moment històric, els records sobre l'economia de la postguerra tenen una centralitat significativa. Les persones entrevistades apunten les estratègies per a la subsistència, i principalment les característiques de l'alimentació de l'època.

Com a addenda a les reflexions fetes en aquest apartat, hem d'apuntar que les representacions de la postguerra presents als mitjans de comunicació de massa (especialment la televisió) poden tenir incidència. En altres paraules, en el record de la postguerra hi tenen un paper les representacions socials que del passat fan els mitjans, a través de sèries televisives com, per exemple, *Amar en tiempos revueltos* (TVE), *Cuéntame* (TVE) o *Temps de silenci* (TV3). Aquestes sèries tenen el paper de destacar els aspectes que «mereixen» ser recordats de l'època.

Pel que fa a les limitacions de la recerca, es té en compte que la relativa desconeixença entre entrevistadors i entrevistats determinava el transcurs de les trobades, tot i que s'acudís a les entrevistes habitualment amb un mediador o persona coneguda per ambdues parts. És cert també que el guió de les preguntes influeix en el contingut i en la forma de les informacions aportades, en el sentit que les persones entrevistades exposen els seus records en funció d'allò que hom els demana i no a partir d'una estructuració pròpia del relat i dels records.

En conjunt, cal assenyalar que la «construcció social de la memòria», com a narracions fetes des del moment present, agafa aquells fets i records del passat que tenen més coherència amb el moment actual i també els records que donen sentit i una continuïtat al relat de les trajectòries vitals dels entrevistats. L'exercici de posar a parlar gent gran sobre l'etapa històrica del primer franquisme i la postguerra esdevé un vehicle molt important per al diàleg intergeneracional i per conèixer aquestes persones i les etapes que han viscut. A més, la tècnica de les històries de vida utilitzada a l'article ha demostrat ser un instrument amb potencial comunicatiu i una eina recomanada per al treball socioeducatiu amb gent gran.

6. Agraïments

En primer lloc a les persones entrevistades, que resten en l'anonimat per desig exprés. Al professor Lluís Ballester Brage per les seves indicacions sobre la metodologia de les històries de vida, i a les alumnes col·laboradores Maria Francisca Mas Riera i Nuria Buendía Sánchez.

Referències bibliogràfiques

- Aguado, A. (2011). Familia e identidades de género. Representaciones y prácticas (1889-1970). Chacón, F., Bestard, J. (dirs.). *Familias. Historia de la sociedad española desde la Edad Media a nuestros días*. Madrid, Cátedra.
- Ballester, L., Carbonero, M. A., Horrach, A., Mascaró, P., Santiago, J. (1997). *Memòries d'un segle. Històries de vida*. Palma, Sa Nostra Obra Social i Cultural.
- Bourdieu, P. (1999). Comprender. Bourdieu, P. (dir.) *La miseria del mundo*. Madrid, Akal.
- Capellà, M. (2009). *Dones republicanes*. Palma, Lleonard Muntaner.
- Chacón, F., Bestard, J. (dirs.) (2011). *Familias. Historia de la sociedad española desde la Edad Media a nuestros días*. Madrid, Cátedra.
- Costa, C. (1995). *Sant Joan, un temps*. Sant Joan, Col·lectiu Teranyines, Monografies Santjoaneres.
- Duran, D. (1994). *L'enginy de l'oci: estudi etnogràfic dels jocs i festes*. Porreres, Ajuntament de Porreres.
- Ferrà-Ponç, D. (2003). *Gent de Campanet. Veus d'un món perdut*. Campanet, Ajuntament de Campanet.
- Gual, J. (2010). *Gent de ca nostra. Mancor de la Vall. Homes i dones que han fet poble*. Palma, Documenta Balear.
- Macias, L., Ballester, L. (2011). Els alumnes de la UOM experimenten mitjançant les històries de vida. *Anuari de l'envelliment 2011*. Palma, Universitat de les Illes Balears.
- Marí, E. (2006). *La història del meu avi*. Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.
- Miralles, J. (1974). *Un poble, un temps*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Roigé, X. (2011). De la Restauración al franquismo. Modelos y prácticas familiares. Chacón, F., Bestard, J. (dirs.) *Familias. Historia de la sociedad española desde la Edad Media a nuestros días*. Madrid, Cátedra.
- Rovira, M. (1998). *La construcció social de la memòria*. Suficiència investigadora del Doctorat de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona.

Salort, P., Piris, L. (2012). Històries de vida. Recerques d'història oral a Menorca. *VIII Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural a Menorca*. Alaior, 9-11 març 2012.

Vallbona, J. (2001). *Converses amb la nostra gent*. Calonge, editat per Revista Dies i Coses, col·lecció Pagofigo, 1 i 3.

ANNEX. Guió de les entrevistes

FAMÍLIA. Feina pares. Dinàmica familiar: organització econòmica, relacions pares-fills (diferenciant relació amb el pare i relació amb la mare), relacions pare-mare, relacions entre germans, relacions amb la família extensa («besar mans»)..

ESCOLA. Fins quan vàreu anar a escola? Com era l'escola (demanar una mica sobre el mètode, disciplina...?) Amics d'infància i escola. Què fèieu? A quins jocs jugàveu?

Si vàreu haver de partir abans d'acabar els estudis, per què vàreu haver de partir? Tipus de feina per la qual vàreu deixar escola.

RELIGIÓ. Catequesi, educació moral i religiosa, primera comunió (com la celebren), «caciquisme» del capellà al si del poble...

PRIMERA FEINA i successives.

En el cas d'eventuals «eixides» i emigracions: demanar per les relacions familiars durant les absències (quan la persona que partia era a fora).

SERVEI MILITAR (en el cas dels homes).

FESTEIG/MATRIMONI/NOCES i arrencada (com muntaren ca seva).

RELACIONS AMB EL MOMENT HISTÒRIC. Racionament, dècada dels seixanta, mort de Franco.

(Conversa de la biografia arriba fins a l'actualitat: fills, néts...).

VALORACIÓ FINAL. Com ha canviat la vida d'abans a ara? El bo i el dolent.

Autors

JOAN AMER I FERNÁNDEZ

Selva, 1976. Llicenciat i doctor en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Des de 2010 és professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. És membre del grup de recerca GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social).

JAUME GUAL I MÓRA

Mancor, 1943. Llicenciat en Filosofia per la Universitat Pontifícia de Sant Tomàs de Roma i llicenciat en Filosofia i Lletres (secció Filosofia) per la Universitat de València. Autor del llibre *Gent de ca nostra. Mancor de la Vall. Homes i dones que han fet poble* (2010). Premi Berenguer d'Anoia 2007. Ha estat president de la delegació d'Inca de l'Obra Cultural Balear. Col·laborador de les revistes de premsa forana *Montaura* i *Inca Revista*. Els seus interessos en la recerca són la investigació etnogràfica i els estudis locals, principalment del municipi de Mancor.

ARNAU AMER I SASTRE

Selva, 1947. Llicenciat en Filosofia i Lletres, secció Història Moderna i Contemporània, per la Universitat de Barcelona. És coautor amb Pere Segura de l'opuscle «Les cases de neu a Mallorca» (1997) i amb Llorenç Massutí de *L'obra d'Eduard de Plandolit com a impulsor de l'ús de l'electricitat* (2006). Els seus interessos en la recerca són la investigació etnogràfica i els estudis locals, principalment del municipi de Selva.

